

Teoretyczne podstawy kognitywistyki religii

KONRAD TALMONT-KAMINSKI
UMCS

Plan

- Kognitywistyka religii
- Główne tezy
- Podstawy i problemy
- Racjonalność ograniczona
- Religia i prospołeczność

Kognitywistyka religii

- **Wywodzi się z**
 - antropologicznych badań empirycznych
 - zwrotu poznawczego w psychologii
 - socjologii szeroko pojętej
- **Interdyscyplinarne, naukowe podejście**
 - Pierwsze publikacje w latach 90.
 - Zwrot pojawia się w 2000 r.
 - Pascal Boyer, Justin Barrett
 - Harvey Whitehouse, Scott Atran, Dan Sperber, Thomas Lawson, Robert McCauley

Kognitywistyka religii

- Religia jako zjawisko:
 - ✦ Naturalne
 - Wytłumaczenie przekonań i zachowań religijnych
 - Dlaczego te przekonania i zachowania trwałe
 - Nie odnosi się do tez nadprzyrodzonych
 - ✦ Poznawcze
 - Mechanizmy umysłowe jako teza eksplanacyjna
 - Bezpośrednie wyjaśnienie
 - ✦ Wyewoluowane
 - Religia tłumaczona jako efekt uboczny
 - Ostateczne wyjaśnienie

Główne tezy

- **Religia to produkt uboczny**
 - Produkt uboczny ewolucji mechanizmów poznawczych
 - Nie ma funkcji
 - Może być szkodliwa
 - Problem – inne tezy ewolucyjne
- **Zakres pojęcia „religia”**
 - Zachowania i przekonania odnoszące się do podmiotów nadprzyrodzonych
 - Brak jednoznacznego rozróżnienia pomiędzy religią a przesądami itp.
 - Problem – różnice pomiędzy tymi zjawiskami

Główne tezy

- **MCI - Minimalnie kontrintuicyjne pojęcia (Boyer)**
 - Intuicyjny podział bytów na nieożywione, rośliny, zwierzęta i ludzi
 - Podział dokonywany przez wrodzony moduł kategoryzujący
 - Cechy właściwe do rodzaju bytu
 - Kontrintuicyjne pojęcia mieszają cechy
 - „Rzucają się w oczy”
 - Łatwe do zapamiętania, jeżeli tylko 1 lub 2 dziwne cechy

Główne tezy

- **Duchy jako MCI**
 - Podstawowa kategoria
 - ✦ Ludzie
 - Kontrintuicyjne cechy
 - ✦ Brak fizycznego ciała
- **Magiczne drzewa jako MCI**
 - Podstawowa kategoria
 - ✦ Rośliny
 - Kontrintuicyjne cechy
 - ✦ Słyszą i rozumieją rozmowy

Główne tezy

- Bóg chrześcijański jako MCI
 - Podstawowa kategoria
 - ✦ Ludzie
 - Kontrintuicyjne cechy
 - ✦ Wszechmogący
 - ✦ Wszechobecny
 - ✦ Etc. ?!
 - Teologiczna niepoprawność
 - ✦ Wierzący wyliczają wiele cech kontrintuicyjnych
 - ✦ Ale opowiadają jako o MCI

Główne tezy

- HADD – Hiperaktywny wykrywacz podmiotów (McCauley, Guthrie, Barrett)
 - Wykrywacz podmiotów
 - ✦ Obecność podmiotów
 - ✦ Działalność podmiotów
 - ✦ Rola ewolucyjna
 - ✦ Wrodzony moduł
 - Hiperaktywność wykrywacza
 - ✦ Uzasadnienie ewolucyjne
 - ✦ Efekt uboczny

Główne tezy

- **Leśne skrzaty jako efekt uboczny HADD**
 - Oryginalne doznania
 - ✦ Szelesty etc.
 - ✦ Brak obecnego podmiotu wyjaśniającego doznania
 - HADD
 - ✦ Informuje o obecności podmiotu
 - ✦ Kontrintuicyjne cechy potrzebne do wyjaśnienia doznań

Podstawy i problemy

- **Psychologia ewolucyjna**
 - Barkow, Cosmides & Tooby *The Adapted Mind* 1992
 - Ludzkie mechanizmy umysłowe ukształtowane w czasie paleolitu
 - Zachowanie tłumaczone na podstawie mechanizmów
 - Często nieprzystosowane do nowoczesnego świata
 - ✦ Łaknienie cukru i tłuszczu przy ich łatwej dostępności
 - Wiele zachowań efektami ubocznymi
 - ✦ MCI i HADD efektami ubocznymi

Podstawy i problemy

- **Psychologia ewolucyjna**
 - Jedno z kilku podejść socjobiologicznych
 - ✦ Teoria ewolucyjno-kulturowa
 - Tłumaczy tylko niektóre ludzkie zachowania
 - Zakłada jednokierunkowe oddziaływanie genów na kulturę
 - ✦ Tolerowanie laktozy
 - Zakłada brak ważnych zmian ewolucyjnych od czasu paleolitu
 - ✦ Przyspieszone zmiany ewolucyjne

Podstawy i problemy

- **Modularność umysłu**
 - Fodor *Modularity of Mind* 1983
 - Carruthers *The Architecture of the Mind* 2006
 - Umysł jako złożony z wielkiej ilości modułów
 - Brak centralnego modułu
 - Ewolucja kształtuje moduły
 - HADD i MCI tłumaczone w kategoriach modułów

Podstawy i problemy

- **Modularność umysłu**
 - Brak jednoznacznej modularności oprócz modułów powiązanych blisko ze zmysłami
 - ✦ HADD w lepszej sytuacji niż MCI

Podstawy i problemy

- **Dwu-procesowe teorie rozumowania**
 - Jonathan Evans
 - Wywodzi się z prac Tverskiego i Kahnemana nad błędami poznawczymi
 - Rozumowanie oparte na dwóch systemach
 - ✦ Stary, szybki i intuicyjny
 - ✦ Nowy, powolny i logiczny
 - MCI i HADD związane z działaniem intuicyjnego systemu rozumowania

Podstawy i problemy

- **Dwu-procesowe teorie rozumowania**
 - Wydaje się zakładać istnienie centralnego modułu dla działania systemu logicznego
 - ✦ Niezgodne z modularnością Carruthers
 - Brak zgodności co do cech dwóch procesów/systemów
 - ✦ Badania wykazują różnorodność, a nie dwa systemy
 - Ostateczny problem
 - ✦ Problem indukcji

Racjonalność ograniczona

- Herbert Simon *Administrative Behavior* 1947
 - Rozumowanie oparte na heurystykach o ograniczonym zastosowaniu
 - ✦ Założenia co do środowiska
 - Duże zróżnicowanie co do zdolności heurystyk
 - ✦ Proste reguły działania
 - ✦ Metody naukowe
 - Odnosi się do wszelkich adaptacji
 - ✦ Pantofelek i wyszukiwanie cukru

Racjonalność ograniczona

- Heurystyki Tverskiego i Kahnemana podzbiorem heurystyk Simona
 - Dwuprosesowe teorie odrzucają inne heurystyki
 - ✦ Brak uzasadnienia (lub nawet świadomości)
- Obserwowane różnice w sposobach rozumowania
 - Tłumaczone przez teorię racjonalności ograniczonej
 - Bez założenia dwóch procesów
 - Bez założenia centralnego modułu
- Problem indukcji
 - Racjonalność ograniczona jako sposób współistnienia z problemem

Religia i prospołeczność

- Religijne zachowania wydają się często prospołeczne
 - David Sloan Wilson *Darwin's Cathedral* 2000
 - W odróżnieniu od innych zachowań związanych z przekonaniem nadprzyrodzonymi
- Potrzebne podejście dwupoziomowe
 - Kevin Laland
 - Nadprzyrodzone przekonania
 - ✦ Efekty uboczne ewolucji biologicznej mechanizmów poznawczych
 - Religijne zachowania
 - ✦ Prospołeczna adaptacja kulturowa
 - ✦ Oparta na nadprzyrodzonych przekonaniach